

ระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น

Ecology System of Graduate Studies for Local and Communities Development

ชวิต จิตรวิจารณ์¹

Chawit Chitwicharn

บทคัดย่อ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาในการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษากับการรับใช้สังคม และระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่นในมิติของโครงสร้างและหน้าที่ที่เป็นองค์ประกอบและความสัมพันธ์ของระบบนิเวศการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษา เป็นการจัดการผลิตบัณฑิตระดับสูงให้มีคุณภาพ การสร้างและใช้ความรู้จากงานวิจัย การบริการวิชาการแก่สังคม ตามปรัชญาและจุดเน้นของแต่ละกลุ่มสถาบันเพื่อสนองความต้องการของสังคมและความต้องการกำลังคนของประเทศในระดับสูง โดยมีเกณฑ์มาตรฐานบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558 เป็นกรอบในการดำเนินงานและมีการประกันคุณภาพการศึกษาภายในในระดับหลักสูตร คณะและสถาบัน เป็นเครื่องมือในการกำกับควบคุมการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาจากการสังเคราะห์ข้อมูลและสารสนเทศในบริบทที่เกี่ยวข้องพบว่า การจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษามีความเชื่อมโยงกับชุมชนท้องถิ่นตามปรัชญาและจุดเน้นของสถาบัน เช่น กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ ได้กำหนดปรัชญาของสถาบันให้เป็น “มหาวิทยาลัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย และกลุ่มมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ กำหนดให้เป็น “พันธกิจเพื่อสังคม” มีระบบและกลไกที่ขับเคลื่อนงานวิจัยและการบริการวิชาการในรูปแบบของ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” ในการสร้างความรู้จากการวิจัย การเรียนการสอน และผสมผสานความรู้ทางวิชาการเข้ากับเงื่อนไขการใช้ประโยชน์และผู้ใช้ประโยชน์ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบสองทางเป็น “วิชาการรับใช้สังคม”

¹ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ และที่ปรึกษาสภาคณะผู้บริหารบัณฑิตศึกษาแห่งประเทศไทย

ระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น เป็นการบูรณาการการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ตามนโยบายและพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาที่เชื่อมโยงกับพันธกิจเพื่อสังคม โดยมีงานวิชาการรับใช้สังคมเป็นกลไกและเครื่องมือในการขับเคลื่อน ทำให้อาจารย์สามารถสร้างสรรค์ผลงานวิชาการทางวิชาการทั้งทางด้านวิทยาการและผลงานวิชาการรับใช้สังคมให้มีศักยภาพทางวิชาการตามเกณฑ์มาตรฐานบัณฑิตศึกษาได้ สำหรับหลักสูตรการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา มุ่งเน้นการตอบสนองต่อการใช้ประโยชน์ของผู้ประกอบการ วิสาหกิจชุมชน และชุมชนท้องถิ่น ในลักษณะที่เป็นเอกวิทยาการหรือเป็นบูรณาการศาสตร์ โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในท้องถิ่น เพื่อตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นและการพัฒนาประเทศ ส่วนการวิจัย การทำวิทยานิพนธ์ และการค้นคว้าอิสระ ของอาจารย์และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา เป็นการวิจัยเชิงพื้นที่ที่เป็นการพัฒนาโจทย์และปัญหาการวิจัยมาจากพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น มีวิธีวิทยาการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำองค์ความรู้และข้อค้นพบมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาผู้ประกอบการ วิสาหกิจชุมชน และแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น และสามารถตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระในวารสารทางวิชาการ การนำเสนอในการประชุมทางวิชาการตามเกณฑ์มาตรฐานการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาและงานวิชาการรับใช้สังคม การบูรณาการการวิจัย วิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระร่วมกับการเรียนการสอนเพื่อการบริการวิชาการในระดับบัณฑิตศึกษา เป็นการดำเนินการในลักษณะที่เป็นหุ้นส่วนการแก้ไขปัญหาและใช้ประโยชน์แบบบูรณาการเชิงพื้นที่ โดยการนำเอาองค์ความรู้ นวัตกรรมจากผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ และการค้นคว้าอิสระ ตลอดจนองค์ความรู้จากสาขาวิชาต่างๆ มาถ่ายทอดเพื่อใช้ประโยชน์และแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ : ระบบนิเวศ บัณฑิตศึกษา การพัฒนาท้องถิ่น

Abstract

This article aims to describe universities mission in graduate studies and social engaged scholarship and describe relationships of the elements ecology system of graduate studies for local and communities' development. The pillars mission of universities management in graduate studies involved teaching, research, academic service and cultural conservation. The quality of graduate studies management based on graduate studies standardization and internal quality assessment in curriculum, faculty and universities level. The linked of graduate studies and local community depended on universities philosophy. For example, the philosophy of Rajabhat Universities was "Universities for Local and Community Development". The National Research Universities and Government Universities have "Social Engagement" mission to construct body of knowledge, learning process and integrate for research utilization to implement both of universities and communities by "Social Engaged Scholarship" paradigm.

The ecology system of graduate studies for local and communities development integrated structure of policy and universities mission, university social engagement, graduate studies curriculum and pedagogy, educational standardization and curriculum quality assurance, research, thesis and individual study, academic service and local communities. These were integrated knowledge, technology and innovation transferred from universities to local community. The implementation ecology system of graduate studies for local and communities development in graduate studies curriculum and pedagogy were to utilize of monodiscipline, multidiscipline, crossdiscipline, interdisciplinary, transdiscipline curriculum and pedagogy for local entrepreneur and human resource development in the local

communities. The implementation ecology system of graduate studies for local and communities development in research, thesis and individual study were to construct knowledge and innovation based on “Area Based Research” to solve local and communities problems. These were based on knowledge transfers, research utilization and academic service in local and communities’ development and mutually beneficial relationships of graduate studies student, teacher, universities and local community for self-reliance and sustainable development.

Keywords : Ecology System, Graduate Studies, Local and Communities Development

บทนำ

บริบทการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนากำลังคนของประเทศในระยะเวลาที่ผ่านมาจากการพัฒนาประเทศในภาคเกษตรกรรม ภาคอุตสาหกรรม ตามกรอบของการวางแผนพัฒนาประเทศที่เน้นนำและประยุกต์ใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การยึดคนเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม การพัฒนาที่ยึดหลักสมดุล ที่นำไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ของสังคมไทยในอนาคต การพัฒนากำลังคนให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่มีคุณภาพสูง ในการก้าวข้ามกับดักรายได้เฉลี่ยของประเทศ เพื่อการรองรับการพัฒนาในทุกระดับ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นที่เป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ แหล่งผลิต ทางภาคเกษตร ต้องการการสร้างและใช้องค์ความรู้รวมทั้งนวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อการพัฒนาต่อยอดความรู้พื้นฐานในการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ที่มีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ โดยมีระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนา กำลังคนของประเทศ

บัณฑิตศึกษาเป็นการจัดการศึกษาหลังปริญญาตรี ในระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต ปริญญาโท ประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง และระดับปริญญาเอก ในสถาบันอุดมศึกษา

ประกอบด้วยสถาบันอุดมศึกษาของรัฐ มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล และมหาวิทยาลัยเอกชน ซึ่งมีพันธกิจหลักในการผลิตบัณฑิต การให้บริการวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม การจัดการศึกษาตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษามุ่งเน้นการจัดการเรียนการสอนเพื่อการผลิตบัณฑิตให้มีคุณภาพ โดยมีความรู้จากงานวิจัย การให้บริการวิชาการแก่สังคม และทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ตามคุณลักษณะและจุดเน้นของแต่ละกลุ่มสถาบันเพื่อสนองความต้องการของสังคมและความต้องการกำลังคนของประเทศ ดังนั้น การจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาจึงเป็นการพัฒนาคุณภาพบัณฑิต ให้มีคุณลักษณะเป็นนักวิชาการและนักวิชาชีพที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ ความชำนาญในสาขาวิชาเฉพาะเพื่อให้มีความสามารถในการปฏิบัติงานได้ดียิ่งขึ้น มีความรู้ความสามารถระดับสูง สามารถแสวงหาและสร้างองค์ความรู้ใหม่ได้ด้วยกระบวนการวิจัย เชื่อมโยงและบูรณาการศาสตร์ในสาขาวิชาต่างๆ เพื่อการใช้ประโยชน์ต่อชุมชนท้องถิ่นและสังคมไทย ที่มีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กันขององค์ประกอบต่างๆ อย่างเป็นระบบ

บทความนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่ออธิบายพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาในการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษากับการรับใช้สังคม และระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่นในมิติของโครงสร้างและหน้าที่ที่เป็นองค์ประกอบและความสัมพันธ์ของระบบซึ่งเป็นระบบความสัมพันธ์ขององค์ประกอบที่เกี่ยวข้องในระบบทั้งด้านปัจจัยป้อน กระบวนการจัดการศึกษา ผลผลิต ผลลัพธ์ ผลกระทบที่เกิดขึ้นในการจัดการศึกษาคุณภาพของบัณฑิตและมาตรฐานการศึกษาที่มุ่งตอบสนองต่อการพัฒนากำลังคนของท้องถิ่นและประเทศ โดยสาระสำคัญของบทความนี้จะกล่าวถึงมุมมองและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการจัดการบัณฑิตศึกษาเพื่อท้องถิ่น องค์ประกอบและความสัมพันธ์ของระบบนิเวศบัณฑิตศึกษาในมิติของโครงสร้างและหน้าที่ และแนวทางการจัดการและใช้ประโยชน์จากระบบนิเวศบัณฑิตศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นอย่างมั่นคงและยั่งยืน

พันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาในการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา

การจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา มีการจัดการศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มสถาบันที่เน้นระดับปริญญาตรี กลุ่มสถาบันเฉพาะทาง และกลุ่มสถาบันที่เน้นการวิจัยขั้นสูงและผลิตบัณฑิตระดับอุดมศึกษา (ประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง มาตรฐานสถาบันอุดมศึกษา พ.ศ. 2554) จากข้อมูลสารสนเทศบัณฑิตศึกษาในระบบสารสนเทศอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ในปีการศึกษา 2558 พบว่า มีสถาบันอุดมศึกษาที่หลักสูตรได้ผ่านการรับทราบจากสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ในช่วงปี พ.ศ.2555 – 2558 จำนวน 150 สถาบัน จำนวนหลักสูตรบัณฑิตศึกษาที่ผ่านการรับทราบจาก สกอ. จำนวน 3,218 หลักสูตร จำแนกเป็นระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต จำนวน 82 หลักสูตร ระดับปริญญาโท จำนวน 2,282 หลักสูตร ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง จำนวน 3 หลักสูตร และระดับปริญญาเอก จำนวน 851 หลักสูตร

จำนวนนักศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาในปีการศึกษา 2558 มีจำนวนทั้งสิ้น 138,844 คน แบ่งออกเป็นระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต จำนวน 2,844 คน ระดับปริญญาโท จำนวน 115,176 คน ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง จำนวน 1,099 คน และระดับปริญญาเอก จำนวน 19,725 คน (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2559) จากข้อมูลดังกล่าว จะพบว่า นักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาส่วนใหญ่เป็นนักศึกษาในระดับปริญญาโท และระดับปริญญาเอก ตามลำดับ ซึ่งการพัฒนานักศึกษาในกลุ่มนี้มุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพให้เป็นนักวิชาการและนักวิชาชีพระดับสูงที่สามารถแสวงหาและสร้างองค์ความรู้ใหม่ ด้วยกระบวนการวิจัยจากการทำวิทยานิพนธ์หรือการศึกษาค้นคว้าอิสระตามกรอบมาตรฐานของหลักสูตรในแต่ละระดับ ระยะเวลาในการศึกษาเป็นไปตามระดับของหลักสูตร และคุณสมบัติของผู้เข้าศึกษา การสำเร็จการศึกษา ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิตและประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง ต้องเรียนรายวิชาครบตามจำนวนหน่วยกิตที่กำหนด และได้ระดับคะแนนเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าเกณฑ์ ระดับปริญญาโท เกณฑ์การสำเร็จการศึกษาเป็นไปตามแผนการศึกษา และมีการเผยแพร่ผลงานวิทยานิพนธ์โดยการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการ หรือการนำเสนอต่อที่ประชุมวิชาการโดยบทความที่นำเสนอได้รับการตีพิมพ์ในรายงาน

สืบเนื่องจากการประชุมวิชาการที่มีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด ระดับปริญญาเอก เกณฑ์การสำเร็จการศึกษาเป็นไปตามแผนการศึกษาและมีการเผยแพร่ผลงานวิทยานิพนธ์ โดยการตีพิมพ์เผยแพร่ในวารสารวิชาการที่มีคุณภาพตามเกณฑ์ที่กำหนด

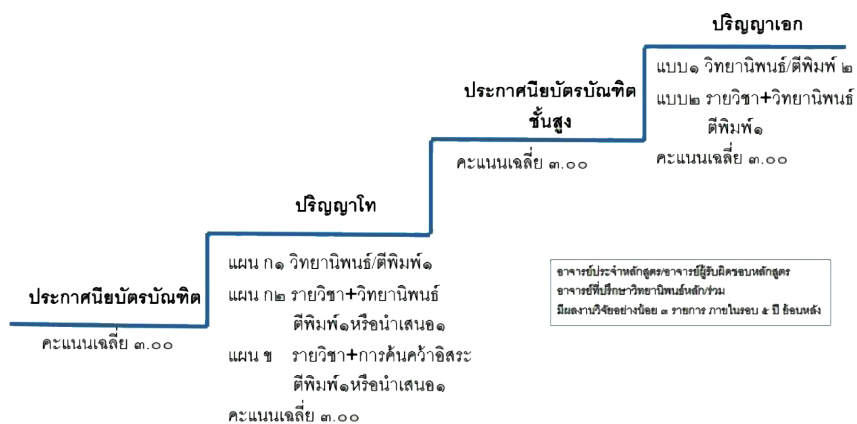
สำหรับจำนวนอาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร หากพิจารณาตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558 และพิจารณาจากข้อมูล จำนวนของหลักสูตรในแต่ละระดับแล้ว ในระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต จะมีอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร จำนวน 410 คน ระดับปริญญาโท จะมีอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร จำนวน 6,846 คน ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง จะมีอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร จำนวน 15 คน และระดับปริญญาเอก จะมีอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร จำนวน 2,553 คน ซึ่งคุณสมบัติของอาจารย์ประจำหลักสูตรและอาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตรจะต้องเป็นผู้ที่มี ศักยภาพทั้งด้านคุณวุฒิ ผลงานวิจัยและผลงานทางวิชาการตามเกณฑ์มาตรฐานการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา

มาตรฐานหลักสูตรในการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ได้จัดทำประกาศกำหนดเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558 โดยมีสาระสำคัญโดยสรุปได้พอสังเขปดังนี้คือ 1) ปรัชญาและวัตถุประสงค์ของหลักสูตรในแต่ละระดับ 2) ระบบการจัดการศึกษา ใช้ระบบทวิภาค ระบบไตรภาค หรือระบบจตุรภาค โดยกำหนด ในหลักสูตรให้ชัดเจน 3) โครงสร้างหลักสูตร แบ่งออกเป็น ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต และประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง ระดับปริญญาโท และระดับปริญญาเอก ซึ่งหลักสูตร แต่ละระดับมีการกำหนดจำนวนหน่วยกิต แผนการเรียน การทำวิทยานิพนธ์ หรือ การศึกษาค้นคว้าอิสระ ตามโครงสร้างของหลักสูตรแต่ละระดับ 4) จำนวน คุณวุฒิ และคุณสมบัติของอาจารย์ ประกอบด้วย อาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบ หลักสูตร อาจารย์ผู้สอน อาจารย์ที่ปรึกษาหลักวิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ อาจารย์ ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ อาจารย์ผู้สอบวิทยานิพนธ์ ซึ่งต้องมี จำนวน คุณวุฒิ คุณสมบัติและภาระงานเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด 5) คุณสมบัติของผู้เข้า ศึกษา เป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดในประกาศ โดยมีระยะเวลาในการศึกษาระดับ ประกาศนียบัตรบัณฑิตและประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง ใช้เวลาไม่เกิน 3 ปีการศึกษา ระดับปริญญาโท ใช้เวลาไม่เกิน 5 ปีการศึกษา ระดับปริญญาเอก ผู้ที่สำเร็จปริญญาตรี

ใช้เวลาศึกษา ไม่เกิน 8 ปีการศึกษา ส่วนผู้ที่สำเร็จปริญญาโทใช้เวลาศึกษาไม่เกิน 6 ปีการศึกษา

6) การสำเร็จการศึกษา นักศึกษาต้องเรียนครบตามจำนวนหน่วยกิตและได้คะแนนเฉลี่ยไม่ต่ำกว่าที่กำหนดไว้ในหลักสูตรแล้ว ผลงานวิทยานิพนธ์หรือส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ต้องได้รับการตีพิมพ์ หรืออย่างน้อยได้รับการยอมรับให้ตีพิมพ์ในวารสารระดับชาติหรือระดับนานาชาติที่มีคุณภาพตามประกาศ คณะกรรมการการอุดมศึกษา หรือนำเสนอต่อที่ประชุมวิชาการ โดยบทความที่นำเสนอฉบับสมบูรณ์ (Full Paper) ได้รับการตีพิมพ์ในรายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการ (Proceedings) ตามเกณฑ์มาตรฐานของหลักสูตรในแต่ละระดับด้วย

การจัดการศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มีโครงสร้างและแผนการศึกษาในแต่ละระดับแสดงดังภาพที่ 1



ภาพที่ 1 ระบบการจัดการศึกษา โครงสร้างหลักสูตร และแผนการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา

การประกันคุณภาพการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ได้พัฒนาระบบการประกันคุณภาพการศึกษาภายใน ระดับหลักสูตร ระดับคณะ และระดับสถาบัน ตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษา 4 ด้าน

คือ การผลิตบัณฑิต การวิจัย การให้บริการทางวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปะและวัฒนธรรม ตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 ที่ได้กำหนดรายละเอียดไว้ในหมวด 6 มาตรฐานและการประกันคุณภาพการศึกษา เพื่อใช้เป็นกลไกในการรักษาคุณภาพและมาตรฐานของสถาบันอุดมศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา, 2558) โดยมีกรอบการประกันคุณภาพการศึกษาภายในในระดับหลักสูตร ระดับคณะ และระดับสถาบัน โดยการประกันคุณภาพการศึกษาภายในในระดับหลักสูตรจะมุ่งเน้นการบริหารจัดการหลักสูตรตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรที่กำหนดโดยสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา ในส่วนของบัณฑิตมุ่งเน้นคุณภาพบัณฑิตตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติที่เป็นผลลัพธ์ของการเรียนรู้ตามเกณฑ์มาตรฐานการเรียนรู้ในแต่ละระดับ การได้งานทำ ผลงานวิจัยของผู้สำเร็จการศึกษา ส่วนในระดับคณะและสถาบันมุ่งเน้นการบริหารจัดการ และการดำเนินงานตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาแต่ละกลุ่ม

บทบาทของสถาบันอุดมศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น

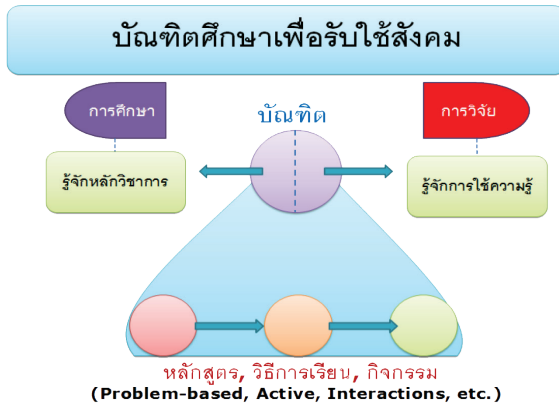
บทบาทหน้าที่หลักของสถาบันอุดมศึกษาไทยส่วนใหญ่จะมุ่งเน้นการสอนและการวิจัย ทำให้บทบาทในการบริการวิชาการแก่สังคม การทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมสำหรับชุมชนท้องถิ่นยังไม่ปรากฏภาพที่ชัดเจน การขับเคลื่อนการจัดการศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นนั้น สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2554) ได้กำหนดยุทธศาสตร์การปฏิรูปอุดมศึกษา รอบสองมาตั้งแต่ปี 2552 ส่วนการขับเคลื่อนในระดับกลุ่มสถาบันนั้นสามารถสรุปได้โดยสังเขปดังนี้

กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย กลุ่มมหาวิทยาลัยของรัฐและมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ได้มีการขับเคลื่อน พันธกิจสัมพันธ์มหาวิทยาลัยกับสังคม ตามแนวคิดเรื่องความรับผิดชอบต่อสังคมของมหาวิทยาลัย (University Social Responsibility : USR) ในการดำเนินงานตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาควบคู่ไปกับการบริการ ดูแล รับผิดชอบต่อชุมชนและสังคมอย่างบูรณาการภายใต้การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในการสร้างความรู้จากการวิจัย การเรียนการสอน

และผสมผสานความรู้ทางวิชาการเข้ากับเงื่อนไขการใช้ประโยชน์และผู้ใช้ประโยชน์ ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้แบบสองทาง เป็น “วิชาการรับใช้สังคม” (อวรณ์ โอภาสพัฒนกิจ, 2557)

“วิชาการรับใช้สังคม” ตามประกาศ ก.พ.อ. ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2556 ได้ให้ความหมายของวิชาการรับใช้สังคมไว้ว่า “ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือท้องถิ่นที่เกิดขึ้นโดยใช้ความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาอย่างน้อยหนึ่งสาขาวิชา และปรากฏผลที่สามารถประเมินได้เป็นรูปธรรม โดยประจักษ์ต่อสาธารณะ ผลงานที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมนี้ ต้องเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นทางด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายด้านเกี่ยวกับ ชุมชน วิถีชีวิต ศิลปวัฒนธรรม สิ่งแวดล้อม อาชีพ เศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง คุณภาพชีวิต หรือสุขภาพ หรือเป็นผลงานที่นำไปสู่การจดทะเบียนสิทธิบัตร หรือทรัพย์สินทางปัญญา ในรูปแบบอื่นที่สามารถแสดงได้เป็นที่ประจักษ์ว่าสามารถใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนาสังคม และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างชัดเจน หรือเป็นการเปลี่ยนแปลงในความตระหนักและการรับรู้ในปัญหาและแนวทางแก้ไขของชุมชน” ทั้งนี้ ไม่นับรวมงานที่แสวงหากำไรและได้รับผลตอบแทนส่วนบุคคลในเชิงธุรกิจ (ประกาศ ก.พ.อ. ฉบับที่ 9 พ.ศ. 2556) ดังนั้น การทำงานวิชาการร่วมกันระหว่างสถาบันอุดมศึกษากับสังคมได้มีรูปแบบมาตรฐานที่ได้รับการยอมรับให้เป็นผลงานวิชาการที่อาจารย์สามารถขอตำแหน่งทางวิชาการได้ภายใต้พันธกิจสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัยกับสังคมที่เป็นการร่วมคิดร่วมทำแบบหุ้นส่วน เกิดประโยชน์ร่วมกัน มีการใช้ความรู้และการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดผลกระทบต่อสังคมที่ประเมินได้

นโยบายบัณฑิตศึกษาเพื่อรับใช้ชุมชนท้องถิ่น ปิยะวัติ บุญ-หลง (2553) ได้เสนอ มุมมอง 2 ด้าน ในการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษาคือ มุมมองด้านการศึกษาที่มีคุณภาพในการเรียนรู้หลักวิชาการต่างๆ ตามหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน วิธีการเรียนรู้ และกิจกรรมต่างๆ ของนักศึกษา ส่วนอีกด้านหนึ่งเป็นการใช้ความรู้จากศาสตร์ที่มีอยู่แล้วไปสร้างความรู้ นำความรู้ที่มีอยู่มาปรับใช้ ดังภาพที่ 2



ภาพที่ 2 ความคาดหวังสองด้านบัณฑิตศึกษาเพื่อรับใช้สังคม

ที่มา : ปิยะวัติ บุญ-หลง, 2553

ตามแนวคิดบัณฑิตศึกษาเพื่อรับใช้สังคมจึงเป็นการสร้างคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในระดับสูง โดยจัดการศึกษาตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาทั้งด้านการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ที่มีการสร้างองค์ความรู้ใหม่ และใช้องค์ความรู้รวมทั้งการเสริมพลังให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งขึ้น เป็นการร่วมคิด ร่วมทำแบบหุ้นส่วน เกิดประโยชน์ร่วมกัน มีการใช้ความรู้และการเรียนรู้ร่วมกัน และเกิดผลกระทบต่อสังคมที่ประเมินได้ ได้รับการยอมรับให้เป็นผลงานวิชาการที่มีมาตรฐาน เป็นผลงานวิชาการรับใช้สังคม โดยใช้งานวิจัยพื้นฐาน (Basic Research) งานวิจัยประยุกต์ (Applied Research) งานวิจัยแปลความหมาย (Translation Research) และการใช้ประโยชน์ (Utilization) ที่มีการพัฒนาโจทย์การวิจัยที่มาจากปัญหาจริงของคนในชุมชน การใช้ความรู้ในการแก้ไขปัญหา การใช้ความรู้ในการพัฒนานักศึกษาให้สามารถสร้างและใช้ความรู้ได้ ความรู้ที่ได้จะเป็นการเสริมพลัง (Empowerment) ให้ชุมชนท้องถิ่นมีความเข้มแข็งขึ้น เป็นวิธีการที่เหมาะสมในการฝึกนักศึกษา โดยผลที่เกิดขึ้นคือความรู้ใหม่ที่ผสมผสานสามารถให้ประโยชน์สำหรับชุมชนท้องถิ่นได้ และนักศึกษาเก่งขึ้น

กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ กำหนดไว้ในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยราชภัฏ พ.ศ. 2547 มาตรา 7 ให้เป็น “สถาบันอุดมศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น” ได้มีการกำหนด

นโยบายและยุทธศาสตร์ในการพัฒนาและจัดการศึกษาในพื้นที่ตั้งและขอบเขตพื้นที่รับผิดชอบของมหาวิทยาลัยราชภัฏแต่ละแห่ง จัดการเรียนการสอนในระดับปริญญาตรีและระดับบัณฑิตศึกษาตามหลักสูตรที่ได้รับการพิจารณาอนุมัติจากสภามหาวิทยาลัย และสำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา รับทราบหลักสูตร ส่วนการวิจัยและการบริการวิชาการมีระบบและกลไกที่ขับเคลื่อนผ่านสถาบันวิจัยและพัฒนาของสถาบัน ในรูปแบบของ “งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น” โดยได้รับการหนุนเสริมจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ฝ่ายวิจัยเพื่อท้องถิ่น ซึ่งสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ได้พัฒนาระบบและกลไกงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น เป็นการวิจัยเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ที่เรียกว่า **Area Based Collaborative Research : ABC** ด้วยการบูรณาการความร่วมมือของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทั้งภาครัฐ ชุมชน และภาควิชาการ (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2559) ในการพัฒนาความเข้มแข็งของพื้นที่โดยมีหลักการที่สำคัญ คือ ใช้ “พื้นที่” เป็นตัวร่วม โจทย์วิจัยเป็นปัญหาของพื้นที่ กระบวนการวิจัยพัฒนาและแก้ไขปัญหาบนฐานของข้อเท็จจริง ข้อมูล ความรู้ และการมีส่วนร่วม ในช่วงเวลาที่ผ่านมามี สกว. ได้สนับสนุนทุนวิจัยเพื่อการพัฒนาพื้นที่ในกลุ่มของมหาวิทยาลัยราชภัฏมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีกลไกที่สำคัญคือ การวิจัยเพื่อการพัฒนาความเข้มแข็งของกลไกพัฒนาพื้นที่ และการวิจัยเพื่อสร้างองค์ความรู้ที่ช่วยหาคำตอบให้กับปัญหาของพื้นที่ ดังนั้น การปรับตัวของอาจารย์และนักศึกษาจะทำให้ในการแก้ไขและหาคำตอบปัญหาของชุมชนท้องถิ่นจะสามารถหนุนเสริมพันธกิจหลักในการสอน การวิจัย และการบริการวิชาการสามารถบูรณาการในภาพรวมได้อย่างชัดเจน

ระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น

ระบบนิเวศบัณฑิตศึกษาภายใต้โครงสร้างพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษา ทางด้านการสอน การวิจัย การบริการวิชาการแก่สังคม และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม พันธกิจมหาวิทยาลัยกับสังคม วิชาการรับใช้สังคม เพื่อตอบสนองต่อการอบในการปฏิรูปการศึกษาตามวาระของชาติในการขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไปสู่ “ประเทศไทย 4.0” บทบาทของสถาบันอุดมศึกษาจะต้องมีการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องกับโครงสร้าง

ทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาต้องกำหนดจุดเน้นในการผลิตบัณฑิตและงานวิจัยเพื่อสร้างความเป็นเลิศและความเชี่ยวชาญ เช่น กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตและนักวิจัยเพื่อรองรับการพัฒนาประเทศและไปแข่งขันระดับนานาชาติ กลุ่มมหาวิทยาลัยของรัฐเดิมและมหาวิทยาลัยในกำกับ มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตและนักวิจัยเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตสายครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ งานวิจัยและบริการวิชาการที่มีจุดเน้นเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง และกลุ่มมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล มุ่งเน้นด้านวิชาชีพและเทคโนโลยีส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพขั้นสูงที่เน้นการปฏิบัติ เป็นต้น

โครงสร้างของระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น จึงมีสภาพแวดล้อมในการจัดการศึกษา คือ นโยบายและพันธกิจของสถาบัน มาตรฐานคุณภาพการศึกษาการเป็นผู้ประกอบการ (Entrepreneur) /การเสริมพลังความรู้แก่ชุมชนท้องถิ่น (Empowerment) และพันธกิจสังคม (Social Engagement) และมีองค์ประกอบในการจัดการศึกษา คือ หลักสูตรการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการซึ่งเป็นพันธกิจหลักของสถาบัน อุดมศึกษา และชุมชนท้องถิ่น องค์ประกอบของสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น แสดงดังภาพที่ 3



ภาพที่ 3 ระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น

นโยบายและพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษา

การกำหนดนโยบายและพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาในการพัฒนาท้องถิ่น การจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษามีการกำหนดบทบาทและพันธกิจสังคมต่อชุมชนท้องถิ่น ในการสร้างองค์ความรู้ นวัตกรรมและการถ่ายทอดองค์ความรู้เพื่อใช้ประโยชน์ให้เป็นไปตามพันธกิจโดยกำหนดจุดเน้นในการพัฒนางานวิจัยเพื่อท้องถิ่น การเปิดหลักสูตรที่เป็นความถนัดของกลุ่มสถาบัน การปรับบทบาทของคณะสาขาวิชาในการรับผิดชอบต่อสังคมทั้งการจัดการศึกษาและการวิจัยเพื่อการพัฒนาท้องถิ่น การจัดสภาพแวดล้อมในการเรียนรู้ของนักศึกษา การแลกเปลี่ยนและถ่ายทอดความรู้สู่ชุมชนท้องถิ่น การพัฒนาหลักสูตรบูรณาการศาสตร์ในระดับบัณฑิตศึกษา การวิจัย การทำวิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ พัฒนาโจทย์และปัญหาวิจัยจากพื้นที่และความต้องการกำลังคนของท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนท้องถิ่นสามารถสร้างและใช้องค์ความรู้ เทคโนโลยี นวัตกรรม และความคิดสร้างสรรค์ในการพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน และเชื่อมโยงกับพันธกิจเพื่อสังคมและงานวิชาการรับใช้สังคมของสถาบัน

มาตรฐานคุณภาพการศึกษา

การกำหนดตัวชี้วัดมาตรฐานคุณภาพการศึกษาตามเกณฑ์มาตรฐานหลักสูตรบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558 ของกระทรวงศึกษาธิการ เกณฑ์การประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับหลักสูตรบัณฑิตศึกษา เป็นตัวบ่งชี้พื้นฐานแล้ว สำหรับตัวบ่งชี้สำหรับการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาเพื่อการพัฒนาท้องถิ่นนั้น อาจนำตัวบ่งชี้ของการทำผลงานวิชาการรับใช้สังคมมาประยุกต์ใช้ คือ “มีการรวบรวมข้อมูลและสารสนเทศที่ชัดเจน มีการระบุปัญหาหรือความต้องการ โดยการมีส่วนร่วมของสังคมกลุ่มเป้าหมาย มีการวิเคราะห์หรือสังเคราะห์ความรู้ที่สามารถ แก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น หรือทำความเข้าใจสถานการณ์จนเกิดการเปลี่ยนแปลงในทางที่ดีขึ้นอย่างเป็นที่ประจักษ์ หรือก่อให้เกิดการพัฒนาชุมชนหรือสังคมในระดับจังหวัดหรือประเทศอย่างเป็นรูปธรรม/เป็นที่ยอมรับในระดับชาติหรือระดับนานาชาติ หรือได้รับรางวัลจากองค์กรที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติ”

มาตรฐานคุณภาพบัณฑิตศึกษาเพื่อท้องถิ่นนอกจากการดำเนินการตามตัวชี้วัดตามเกณฑ์มาตรฐานแล้ว ยังสามารถนำกรอบตัวชี้วัดของงานวิชาการรับใช้สังคมมาประยุกต์ใช้ทั้งการพัฒนาหลักสูตรและการพัฒนาศักยภาพทางวิชาการของอาจารย์ในระดับบัณฑิตศึกษาได้

ผู้ประกอบการและการเสริมพลังความรู้ชุมชนท้องถิ่น

หลักสูตรการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาควรจะเปลี่ยนแปลงบทบาทจากการสอนเป็นการสร้างผู้ประกอบการรุ่นใหม่ กลุ่ม Start Up ที่เป็นเจ้าของสินค้าและบริการ สามารถผสมผสานหลักการจัดการ การแสวงหาตลาดและช่องทางในการทำธุรกิจใหม่ๆ โดยใช้ความคิดสร้างสรรค์ในการเริ่มต้นธุรกิจ การเรียนรู้หรือการสร้างนวัตกรรมในการผลิต การตลาด การจัดการทรัพยากร การบริหารจัดการความเสี่ยง ตลอดจนความสามารถในการจัดการทั่วไป ด้วยการเสริมพลังความรู้ นวัตกรรม เทคโนโลยี และความคิดสร้างสรรค์ ในการสร้างผลิตภัณฑ์ วิธีการผลิต การตลาด และการบริหารจัดการใหม่ๆ ในชุมชนท้องถิ่นได้

พันธกิจสังคม

การกำหนดพันธกิจเพื่อสังคม เป็นส่วนหนึ่งในพันธกิจหลักของการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาควรกำหนดกลยุทธ์ในการบูรณาการการเรียนการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม โดยใช้ชุมชนท้องถิ่นเป็นฐาน ให้สังคมและชุมชนเป็นหุ้นส่วนในการเรียนการสอน การทำวิจัยของคณาจารย์ การทำวิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระของนักศึกษาที่มุ่งเน้นการแก้ไขปัญหาและการใช้ประโยชน์จากผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ สร้างวัฒนธรรมในการทำงานร่วมกันอย่างมีอาชีพ สร้างค่านิยมในการมีความสำนึกและปฏิบัติที่ดีงามร่วมกัน ความน่าเชื่อถือ ความโปร่งใส โดยมีการประเมินผลการทำงานและผลกระทบทั้งในมุมของชุมชนท้องถิ่นและสถาบันอุดมศึกษา

หลักสูตรการเรียนการสอนบัณฑิตศึกษา

โครงสร้างการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ตามเกณฑ์มาตรฐานบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558 กำหนดปรัชญาและวัตถุประสงค์ ระบบการจัดการศึกษา โครงสร้างหลักสูตร การรับนักศึกษาและเทียบโอนหน่วยกิต เกณฑ์มาตรฐานอาจารย์และภาระงาน เกณฑ์การสำเร็จ การศึกษา ดังนั้น สถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาต้องจัดดำเนินการ ให้ได้ตามมาตรฐานที่กำหนด และเป็นลักษณะบูรณาการศาสตร์หรือวิทยาการตามโจทย์ ปัญหาที่เกิดขึ้นในท้องถิ่นซึ่งไม่ได้เป็นสาขาใดสาขาหนึ่งโดยเฉพาะ “เป็นวิชาการข้ามพรมแดน ที่ไร้กำแพงทางวิชาการ” การจำแนกลักษณะของวิทยาการ สาขาวิชา หรือศาสตร์ที่นำมาใช้ ในการจัดการศึกษาและจัดทำหลักสูตรในระดับบัณฑิตศึกษา เอกชัย แสงอินทร์ (2558) ได้จำแนกออกเป็น เอกวิทยาการ (Monodiscipline) พหุวิทยาการ (Mutidiscipline) วิทยาการข้ามศาสตร์ (Crossdiscipline) สหวิทยาการ (Interdiscipline) วิทยาการ เปลี่ยนผ่าน (Transdiscipline) ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนท้องถิ่นจะต้องใช้หรืออาศัย องค์ความรู้จากหลากหลายสาขาวิชาผสมผสาน บูรณาการหลอมรวมกันมาใช้ในการแก้ไขปัญหา และได้มีการนิยามคำว่าหลักสูตรพหุวิทยาการ (Mutidisciplinary) ไว้ในคู่มือ การประกันคุณภาพภายในระดับอุดมศึกษา ฉบับปีการศึกษา 2557 (สำนักมาตรฐานและ คุณภาพอุดมศึกษา, 2558) หลักสูตรการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาที่มีเป้าหมาย ในการพัฒนาคนและองค์ความรู้ในท้องถิ่นจึงควรเป็นหลักสูตรที่เป็นพหุวิทยาการ วิทยาการ ข้ามศาสตร์ สหวิทยาการ หรือวิทยาการเปลี่ยนผ่าน ที่ตรงกับความต้องการของชุมชน สถานประกอบการ รวมทั้งหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในท้องถิ่น

การวิจัย

การวิจัยในระดับบัณฑิตศึกษาสามารถจำแนกออกได้เป็นสองระดับ คือ งานวิจัย ของอาจารย์ซึ่งเกณฑ์มาตรฐานบัณฑิตศึกษา พ.ศ. 2558 ได้กำหนดให้อาจารย์ต้องมีภาระ จำนวนงานวิจัยอย่างน้อย 3 รายการ และมีระยะเวลาอย่างน้อย 5 ปีย้อนหลังในการทำ การวิจัยตามที่กำหนด สำหรับนักศึกษากการวิจัย คือ การทำวิทยานิพนธ์หรือการค้นคว้าอิสระ

ตามแผนการเรียนรู้ของหลักสูตรและระดับการศึกษา ทั้งงานวิจัยของอาจารย์ วิทยานิพนธ์ หรือการค้นคว้าอิสระของนักศึกษา สามารถนำมาบูรณาการกับการเรียนการสอน และการบริการวิชาการได้ตามพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษา เป็นการใช้ความรู้จากงานวิจัยในการสร้างความรู้ใหม่ที่ผสมผสานสามารถใช้ประโยชน์ได้ และนักศึกษาเก่งขึ้น ซึ่ง ชวิศ จิตรวิจารณ์ (2556) ได้สรุปแนวทางการจัดการความรู้วิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระให้ประสบความสำเร็จประกอบด้วย การกำหนดนโยบายและระบบสนับสนุน การให้บริการ กิจกรรมหนุนเสริม และการประกันคุณภาพการศึกษา สิ่งที่ชุมชน สังคม และประเทศชาติต้องการก็คือ ความรู้ นวัตกรรม และเทคโนโลยีที่เหมาะสม แต่เนื่องจากในปัจจุบันปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมและชุมชนนั้น มีความซับซ้อนเกินกว่าที่จะใช้ความรู้หรือเทคนิควิธีการเฉพาะสาขาวิชาใดวิชาหนึ่ง และ รัตนะ บัวสนธ์ (2558) ได้เสนอวิธีการวิจัยแบบไร้กำแพงทางวิชาการ (Non-Boundary Research Method) ได้แก่ การวิจัยแบบสหวิทยาการ (Interdisciplinary research) การวิจัยแบบพหุวิทยาการ (Multidisciplinary research) การวิจัยแบบเปลี่ยนผ่านวิทยาการ (Trans-disciplinary research) และการวิจัยแบบข้ามวิทยาการ (Cross-disciplinary research) เพื่อใช้ประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาและการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น การวิจัยตามแนวทางวิธีการวิจัยแบบไร้กำแพงทางวิชาการ จึงเป็นการบูรณาการข้ามศาสตร์โดยยึดพื้นที่เป็นตัวตั้ง ทั้งในการค้นหาโจทย์ปัญหาการวิจัย วิธีวิทยาการวิจัย โดยยึดพื้นที่เป็นตัวตั้งและการใช้องค์ความรู้ในการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน

การบริการวิชาการ

การให้บริการทางวิชาการเป็นพันธกิจในการนำความรู้ นวัตกรรม เทคโนโลยี มวลประสบการณ์ของอาจารย์และนักศึกษาไปใช้ประโยชน์แก่ชุมชนท้องถิ่น โดยศึกษาความต้องการของกลุ่มเป้าหมายนำมาจัดทำแผนบริการวิชาการที่อาจเกิดรายได้และการบริการวิชาการที่จัดทำเพื่อสร้างประโยชน์แก่ชุมชน มีระบบการบริหารจัดการที่บูรณาการร่วมกับการเรียนการสอนและการวิจัยตามหลักสูตรบัณฑิตศึกษา มีการประเมินความสำเร็จของการบริการวิชาการทั้งในมิติของชุมชนและสถาบัน เพื่อพัฒนาการเรียนการสอน

การวิจัย การทำวิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระจากโจทย์ปัญหาสภาพจริงของชุมชนท้องถิ่น และนำมาใช้ประโยชน์ได้รับการยอมรับจนเกิดผลลัพธ์ทั้งด้านเครือข่าย ที่สร้างความพึงพอใจ ต่อชุมชนและสังคมอย่างต่อเนื่องและยั่งยืน

ชุมชนท้องถิ่น

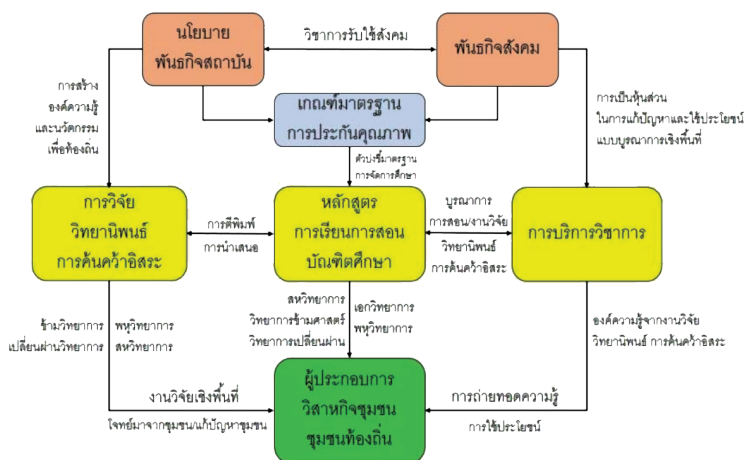
ชุมชนท้องถิ่นเป็นระบบนิเวศที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในพื้นที่การให้บริการทางการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษา ที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพภูมิศาสตร์ในเชิงพื้นที่ และระบบความสัมพันธ์ในสังคมที่เป็นหน่วยพื้นฐานในการพึ่งพาและการจัดการตนเอง การจัดการศึกษาที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของคนชุมชนท้องถิ่น โดยมีโครงสร้างที่สำคัญ คือ พื้นที่และชุมชนสังคม ซึ่งรวมไปถึงสถาบันการศึกษา ภาครัฐ ภาคเอกชน ตลอดจนเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ในการพัฒนาคนที่มีคุณภาพ การสร้าง การใช้ความรู้ นวัตกรรม เทคโนโลยี ที่สอดคล้องกับความต้องการของชุมชน สถานประกอบการ ได้รับการยอมรับทั้งในชุมชนท้องถิ่นและสากล

สรุป

การจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา เป็นการจัดการศึกษาในระดับที่สูงกว่าปริญญาตรี คือ ระดับประกาศนียบัตรบัณฑิต ปริญญาโท ประกาศนียบัตรบัณฑิตชั้นสูง และระดับปริญญาเอก ที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันในเชิงโครงสร้างและหน้าที่ของระบบ ประกอบด้วย พันธกิจของสถาบันอุดมศึกษาในการจัดการศึกษาระดับบัณฑิตศึกษา ในการสอน การวิจัย การบริการวิชาการ และการทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม มีการแบ่งกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาออกเป็นกลุ่มสถาบันที่เน้นระดับปริญญาตรี กลุ่มสถาบันเฉพาะทาง และกลุ่มสถาบันที่เน้นการวิจัยขั้นสูงและผลิตบัณฑิตระดับอุดมศึกษา ดำเนินการตามปรัชญาและวัตถุประสงค์ของหลักสูตรแต่ละระดับ ระบบการศึกษาเป็นแบบทวิภาค โครงสร้างหลักสูตรมีความแตกต่างกันตามระดับและแผนการศึกษา จำนวน คุณวุฒิ คุณสมบัติและภาระงานของอาจารย์ประจำหลักสูตร อาจารย์ผู้รับผิดชอบหลักสูตร อาจารย์ผู้สอน

อาจารย์ที่ปรึกษาหลักวิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ อาจารย์ที่ปรึกษาร่วมวิทยานิพนธ์ และการค้นคว้าอิสระ อาจารย์ผู้สอบวิทยานิพนธ์ ต้องเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนด ระยะเวลาในการศึกษาเป็นไปตามระดับของหลักสูตร มีการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับหลักสูตร คณะ และสถาบัน การใช้งานวิจัยเป็นเครื่องมือในการฝึกนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา คือ การมีโจทย์ที่เหมาะสมในการฝึกนักศึกษา มีข้อมูลพื้นฐาน เครื่องมือพื้นฐาน เพื่ออำนวยความสะดวก และวิธีการที่เหมาะสมในการฝึกนักศึกษา โดยผลที่เกิดขึ้น คือ ความรู้ใหม่ที่ผสมผสานสามารถใช้ประโยชน์ได้ และนักศึกษาเก่งขึ้น การศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาจึงเป็นการสร้างคนหรือทรัพยากรมนุษย์ในระดับสูง

ระบบนิเวศบัณฑิตศึกษา ภายใต้โครงสร้างพันธกิจหลักและพันธกิจเพื่อสังคมของสถาบันอุดมศึกษาบทบาทหน้าที่ของสถาบันอุดมศึกษาจะต้องมีการขับเคลื่อนยุทธศาสตร์การพัฒนาให้สอดคล้องกับโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ โดยกลุ่มสถาบันอุดมศึกษาต้องกำหนดจุดเน้นในการผลิตบัณฑิตและงานวิจัยเพื่อสร้างความเป็นเลิศและความเชี่ยวชาญ เช่น **กลุ่มมหาวิทยาลัยวิจัย** มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตและนักวิจัยเพื่อรองรับการพัฒนาประเทศและไปแข่งขันระดับนานาชาติ **กลุ่มมหาวิทยาลัยของรัฐเดิมและมหาวิทยาลัยในกำกับ** มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตและนักวิจัยเพื่อตอบสนองต่อการพัฒนาประเทศ **กลุ่มมหาวิทยาลัยราชภัฏ** มุ่งเน้นการผลิตบัณฑิตสายครุศาสตร์ ศึกษาศาสตร์ งานวิจัยและบริการวิชาการที่มีจุดเน้นเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่นให้มีความเข้มแข็ง และ **กลุ่มมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล** มุ่งเน้นด้านวิชาชีพและเทคโนโลยีส่งเสริมวิชาการและวิชาชีพขั้นสูงที่เน้นการปฏิบัติ จากการสังเคราะห์การจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในกลุ่มต่างๆ แล้ว พบว่า มีโครงสร้างและองค์ประกอบของระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่นประกอบด้วย นโยบายและพันธกิจของสถาบัน พันธกิจสังคม มาตรฐานคุณภาพการศึกษา ผู้ประกอบการและการเสริมพลังความรู้แก่ชุมชนท้องถิ่น และมีกลไกในการจัดการศึกษา คือ หลักสูตรการเรียนการสอน การวิจัย วิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ การบริการวิชาการ และชุมชนท้องถิ่น ซึ่งองค์ประกอบต่างๆ มีความสัมพันธ์ในเชิงโครงสร้างและหน้าที่เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ดังภาพที่ 4



ภาพที่ 4 ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบในระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น

ระบบนิเวศบัณฑิตศึกษากับการพัฒนาท้องถิ่น เป็นการบูรณาการการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา ตามนโยบายและพันธกิจของสถาบันอุดมศึกษา ผ่านกระบวนการเรียนการสอนที่มุ่งเน้นสนองต่อความต้องการของชุมชนท้องถิ่น ภายใต้พันธกิจเพื่อสังคมโดยมีงานวิชาการรับใช้สังคมเป็นกลไกและเครื่องมือในการขับเคลื่อนทั้งการสร้างและใช้ความรู้จากผลงานวิจัย การทำวิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ ผ่านงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นของสถาบัน ทำให้อาจารย์สามารถสร้างสรรค์ผลงานวิชาการรับใช้สังคมให้มีศักยภาพทางวิชาการตามเกณฑ์มาตรฐานบัณฑิตศึกษาได้

หลักสูตรการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา มุ่งเน้นการตอบสนองต่อการใช้ประโยชน์ของผู้ประกอบการ วิสาหกิจชุมชน และชุมชนท้องถิ่น ในลักษณะที่เป็นเอกวิทยาการ (Monodiscipline) หรือเป็นบูรณาการศาสตร์ในลักษณะที่เป็นพหุวิทยาการ (Multidiscipline) วิทยาการข้ามศาสตร์ (Crossdiscipline) สหวิทยาการ (Interdiscipline) วิทยาการเปลี่ยนผ่าน (Transdiscipline) โดยมีเป้าหมายที่สำคัญคือการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ในท้องถิ่นเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของท้องถิ่นและการพัฒนาประเทศ

การวิจัย การทำวิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ ของอาจารย์และนักศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษา เป็นการวิจัยเชิงพื้นที่ที่เป็นการพัฒนาโจทย์และปัญหาการวิจัยมาจากพื้นที่ชุมชนท้องถิ่น มีวิธีวิทยาการวิจัยที่เน้นการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนท้องถิ่น เพื่อนำองค์ความรู้และข้อค้นพบมาใช้ประโยชน์ในการพัฒนาผู้ประกอบการ วิสาหกิจชุมชน และแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่น และสามารถตีพิมพ์เผยแพร่ผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์ และการค้นคว้าอิสระในวารสารทางวิชาการ การนำเสนอในการประชุมทางวิชาการ ตามเกณฑ์มาตรฐานการจัดการศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาและงานวิชาการรับใช้สังคม

การบริการวิชาการ ตามนโยบายและพันธกิจของสถาบัน พันธกิจเพื่อสังคม เป็นการบูรณาการร่วมกับการเรียนการสอนในระดับบัณฑิตศึกษา การวิจัย วิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ ในลักษณะของการเป็นหุ้นส่วนในการแก้ไขปัญหาและใช้ประโยชน์แบบบูรณาการเชิงพื้นที่ โดยการนำเอาองค์ความรู้ นวัตกรรมจากผลงานวิจัย วิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระ ตลอดจนองค์ความรู้จากสาขาวิชาต่างๆ มาถ่ายทอดเพื่อใช้ประโยชน์และแก้ไขปัญหาของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- ชวิต จิตวิจารณ์. (2556). การจัดการความรู้ในการบริหารจัดการวิทยานิพนธ์และการค้นคว้าอิสระระดับบัณฑิตศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่. *วารสารบัณฑิตวิจัย*, 4(1), มกราคม – มิถุนายน.
- ปิยะวดี บุญ-หลง. (2553). นโยบายบัณฑิตศึกษาเพื่อรับใช้สังคม. รายงานการประชุม นโยบายวิจัยบัณฑิตศึกษาเพื่อรับใช้ชุมชนท้องถิ่น ณ ห้องประชุมพระยาศรีวิสาร วาจา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ วันที่ 5 พฤษภาคม 2553.
- รัตน์ะ บัวสนธิ์. (2558). การวิจัยแบบไร้กำแพงทางวิชาการ. อัดสำเนา. เอกสารประกอบการบรรยายการประชุมวิชาการระดับชาติและนานาชาติ ประจำปี 2558 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช วันที่ 25 ตุลาคม 2558.

- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย. (2559). **ABC : การวิจัยรูปแบบใหม่เพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่** (Online). สืบค้นได้จาก : <http://abc.trf.or.th/index.php/home/aboutus> (2559, พฤษภาคม 30).
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา (2554). **ประเด็นปฏิรูปอุดมศึกษา รอบสอง เล่ม 1**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา. (2558). **ระบบสารสนเทศอุดมศึกษา ปีการศึกษา 2558** (Online). สืบค้นได้จาก : <http://www.info.mua.go.th/information/index.php> (2559, พฤษภาคม 28).
- สำนักมาตรฐานและประเมินผลอุดมศึกษา. (2558). **คู่มือการประกันคุณภาพการศึกษาภายในระดับอุดมศึกษา ฉบับปีการศึกษา 2557**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการอุดมศึกษา.
- อวาร์ณ โอภาสพัฒนกิจ. (2557). ระบบนิเวศวิชาการรับใช้สังคมไทย ... Innovation Platform ... ในช่วงยุคทองของนักวิชาการ. **วารสารวิจัยเพื่อพัฒนาพื้นที่ 6(6)**, กรกฎาคม - สิงหาคม.
- เอกชัย แสงอินทร์. (2558). **อภิธานศัพท์**. เอกสารอัดสำเนา. บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.